

Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο ή αλλιώς «Πώς να γίνεις συγγραφέας»

Άλκη Ζέη, Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο, Μεταίχμιο, Αθήνα 2014

Το τελευταίο βιβλίο της Άλκης Ζέη με τίτλο Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο, όπως η ίδια το χαρακτηρίζει είναι «...το παραμύθι της ζωής μου...»(193). Πρόκειται δηλαδή για μια αυτοβιογραφία της συγγραφέα. Ο Β. Αλεξιάκης πρόσφατα σε συνέντευξή του δήλωσε: «...Δεν πιστεύω ότι υπάρχουν βιβλία αυτοβιογραφικά. Δεν λένε ψέματα οι άνθρωποι, αλλά απ'τη στιγμή που γράφεις, είσαι σε έναν άλλο κόσμο! Άρα και η αυτοβιογραφία αν είναι καλή, αναπόφευκτα θα μοιάζει με μυθιστόρημα!» (<http://www.diavasame.gr/page.aspx?itemID=SPG2409>, 14/6/2014).

Αυτοβιογραφία, μυθιστορηματική αυτοβιογραφία...ό,τι κι αν είναι αυτό το βιβλίο, έχει τη δύναμη να σε κρατάει στις σελίδες του. Να σε κάνει μάρτυρα των γεγονότων, να αδημονείς να δεις την εξέλιξη όχι της ιστορίας ή των χαρακτήρων που εξ αρχής γνωρίζεις ότι είναι υπαρκτοί, αλλά του ίδιου του ομοδιηγητικού αφηγητή, που με αυτοβιογραφικό λόγο δεν προσπαθεί να σε πείσει για την αλήθεια των πραγμάτων, αλλά να σου αποκαλύπτει λέξη τη λέξη, σελίδα τη σελίδα τον εαυτό του, την ενσαρκωμένη συγγραφέα Άλκη Ζέη. Είναι γνωστό ότι ο αναγνώστης ενός βιβλίου, παρακολουθεί, ακολουθεί τις ζωές άλλων, τις ζωές των ηρώων του βιβλίου. Έτσι λειτούργησα και αφέθηκα να ακολουθώ τη μικρή Άλκη που με οδήγησε όχι μόνο στην Αθήνα και στην Ελλάδα της Κατοχής, της δικτατορίας, της κοινωνικής ζωής του '50 ...στις εφηβικές αγωνίες, στον εφηβικό έρωτα, στα όνειρα, αλλά και που μου αποκάλυψε το πώς γεννιέται ή γίνεται κάποιος συγγραφέας. Ποιοι είναι οι παράγοντες, εξωτερικοί και εσωτερικοί, που διαμορφώνουν ή επηρεάζουν το πλαίσιο στο οποίο ένα απλό μολύβι φάμπερ, νούμερο 2, θα εξελιχθεί σε συγγραφική πένα και θα αγαπηθεί από χιλιάδες αναγνώστες/στρίες.

Το πλαίσιο αυτό λοιπόν επέλεξα να ανασύρω και να σχολιάσω από το βιβλίο της Άλκης Ζέη, όχι μόνο γιατί το βιβλίο δίνει απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα που απασχολούν κάθε ενδιαφερόμενο /η να μυηθεί στην τέχνη της συγγραφής, [θα μπορούσε να είναι ένα αυθεντικό εγχειρίδιο της τέχνης της γραφής], αλλά και γιατί προσωπικά, διδάσκοντας την μυθολογία στους φοιτητές μου αλλά και σε εργαστήρια δημιουργικής γραφής, διαπίστωσα ότι το βιβλίο αυτό απαντά ευθέως στο ερώτημα «εάν γεννιέται ένας συγγραφέας ή εάν γίνεται» κι ακόμη να επισημαίνει τα βασικά σημεία της συγγραφικής τέχνης. Είτε στη μία είτε στην άλλη περίπτωση η Ζέη, στο βιβλίο αυτό με τις εξομολογήσεις της παρουσιάζει τους παράγοντες που συμβάλλουν στην εξέλιξη ενός έμφυτου ταλέντου ή που συμβάλλουν στη κατασκευή ενός συγγραφέα. Τα σημεία αυτά σχολιάζω στη συνέχεια.

1. Η σχέση του υποψήφιου συγγραφέα με την ανάγνωση της λογοτεχνίας/ Τα βιβλία και οι συγγραφείς που διαβάζουμε

Είναι γνωστή η άποψη ότι η καλή σχέση με την ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων, αποτελεί ίσως το καλύτερο σχολείο για έναν υποψήφιο συγγραφέα, καθώς στις σελίδες τους ανιχνεύει κανείς όλα τα βασικά αφηγηματικά χαρακτηριστικά ενός κειμένου. Για τη Ζέη όλα ξεκίνησαν από το μικρόβιο της φιλαναγνωσίας που τη χαρακτήριζε από τα τρία της χρόνια, τότε που απόκτησε το παρατσούκλι το «Κοτοπούλι». «Ήμουνα τριών χρονών...κρατούσα ένα βιβλίο του παππού, μπορεί να 'τανε η Οδύσεια ή η Ιλιάδα. Το κρατούσα ανοιχτό και περπατούσα πάνω κάτω στην αυλή...κι ανοιγόκλεινα τα χείλη μου σαν να διάβαζα. Είχα δει τον παππού μου να κρατάει πάντα ένα βιβλίο στο χέρι και να διαβάζει, ακόμα κι όταν έκανε βόλτες στην παραλία...»(113). Η σημασία του περιβάλλοντος λειτουργεί ως πρότυπο αλλά και δημιουργεί το πλαίσιο ανάπτυξης μιας βιβλιοφιλικής σχέσης. Το περιβάλλον της Ζέη ήταν ιδιαίτερα emphaticό στον τομέα του διαβάσματος. Η συγγραφέας σκιαγραφεί αυτό το περιβάλλον: «-Πάρτε κανένα βιβλίο κι ελάτε να διαβάσετε, φωνάζει ο μπαμπάς από τη βεράντα. Τα βιβλία μας τα κρατούσαμε κιάλας στο χέρι. Του αρέσει να διαβάζουμε εξωσχολικά βιβλία. Κι εμάς μας αρέσει. ...εκείνος να διαβάζει το δικό του βιβλίο κι εμείς τα δικά μας...»(53-54). Και πιο κάτω «Πάρτε τα βιβλία σας κι ελάτε να διαβάσετε κοντά στο μαγκάλι, λέει ο μπαμπάς(181). Στα νηπιακά της χρόνια την ταξίδευε η φωνή του παππού της με ιστορίες από τον Όμηρο, Ιλιάδα και Οδύσεια. Η Οδύσεια θα είναι μια πηγή στην οποία συχνά θα δροσίζεται η Ζέη, αφού και στο σχολείο ο διευθυντής και καθηγητής της Μιχάλης Αναστασίου φιλόλογος(122)και ξάδελφος του Καζαντζάκη «Μας έκανε να λατρεύουμε την Οδύσεια που μας τη διάβαζε σχεδόν όλη μεταφράζοντας κατευθείαν από το αρχαίο κείμενο, μας διάβαζε όμως και σελίδες από το πρωτότυπο για να νιώσουμε, όπως έλεγε, την ομορφιά της γλώσσας»(122). Η Οδύσεια όμως θα αποτελέσει και πηγή έμπνευσης για τα δικά της πρώτα κείμενα, όπως μας πληροφορεί: «...θα έγραφα τις περιπέτειες του Οδυσσέα που από τριών χρονών άκουγα τον παππού να μας τις διηγείται...θα ήταν όμως παραλλαγμένες...και δεν θα τις έλεγα Ραψωδίες αλλά Κλαψωδίες, και θα μπερδεύονταν οι θεοί του Ολύμπου με την κυρία Μίνα και άλλους καθηγητές...»(166). Εκτός από τους γονείς το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον συνέβαλε στη βιβλιοφιλία της Ζέη. «...Ο θείος Πλάτων μας έφερνε κάθε καινούργιο βιβλίο που έβγαινε στην παιδική σειρά του Ελευθερουδάκη. Και το τελευταίο το λέγανε Διηγήματα από τον Σέξπηρ» (103).

Επιστρέφοντας όμως στα βιβλία και στους συγγραφείς που διάβαζε από παιδί, σημειώνεται ότι δεκάχρονη συναντήθηκε «... με τον Δον Κιχώτη και η Λευούλα(η αδελφή της) με την Καλύβα του μπαμπα-

Θωμά που την είχε διαβάσει τριάντα φορές...»(55). Τον Ίψεν τον γνώρισε στο σχολείο ως μαθήτριά από τον καθηγητή της που «έβρισκε μέσα στην ώρα του μαθήματος χρόνο να μας απαγγέλει ...τον Πέερ Γκυντ του Ίψεν. Κανένα κορίτσι στην εποχή μας δεν ήξερε στα δεκαπέντε του τον Ίψεν...»(122). «Τον Ξενόπουλο τον ξέραμε καλά από τη Διάπλαση των παιδών και διαβάσαμε τις επιστολές που έγραφε κάθε εβδομάδα...διαβάσαμε κι αυτά που έγραφε για πιο μικρά παιδιά...»(72) «... αυτά μπορεί να με οδήγησαν σε κείμενα για κουκλοθέατρο...». Αργότερα η Περάκη τις μιλούσε για το «..Παρίσι, για συγγραφείς και για ποιητές, και κυρίως για έναν φίλο ποιητή που είχε, τον Ανδρέα Εμπειρίκο...και μας διάβαζε ποιήματά του και μας τα εξηγούσε γιατί λίγο καταλαβαίναμε»(221). Η Ζέη σημειώνει στη σελ. 122, ότι η Ειρήνη Παϊδούση, που τους έκανε Νέα Ελληνικά, «είχε πάθος με τον Παπαδιαμάντη, τον Βιζυηνό και τον Καρκαβίτσα και μας το μετέδιδε...». Ακόμη διάβασε: Πηνελόπη Δέλτα (Τον Καιρό του Βουλγαροκτόνου), Ντοστογιέφσκι(Ταπεινοί και καταφρονεμένοι), Πέτρο Πικρό (102),Την Ανθολογία του Τάκη-Πλούμα(141), τον Ιούλιο Βέρν (59). Τόση είναι η αγάπη της για το διάβασμα που γίνεται επινοητική με την αδελφή της για να διαβάζουν βιβλία που δεν τους επιτρέπονταν λόγω ηλικίας ή λόγω κατάστασης, όπως το Γιούγκερμαν του Καραγάτση(201) και Άννα Καρένινα ((181). Η Άννα Καρένινα «ντυμένη» με μπλε κόλα από το βιβλίο της ιστορίας.

2. Η Περιπέτεια της πρώτης γραφής

Πώς συναντά κανείς τη γραφή; Πώς αρχίζει; Είναι ερωτήματα υποψηφίων συγγραφέων, στα οποία η Ζέη απαντά περιγράφοντας την δική της αρχή και συνάντηση με τη γραφή: « Έπαιρνα μια κόλα αλληλογραφίας με γραμμές και το καλά ξυσμένο μολύβι μου φάμπερ νούμερο δύο, καθόμουν στο μαρμάρινο τραπέζι της κουζίνας, κι εκεί άρχισε η περιπέτεια της γραφής που κρατάει ως σήμερα.(64). Είχε αναλάβει την αλληλογραφία της υπηρέτριας τους της Θεοδώρας με τον αγαπημένο της Πυθαγόρα και στη συνέχεια όλης της παρέας της Θεοδώρας: «Η Κατίνα, η Κυράννα, η Σοφία και το Μαριώ»(66-67) ως θαυμάστριες ακρόατριες αρχικά των επιστολών της Θεοδώρας (67), ως παραγγελιοδόχοι στη συνέχεια. Με επιστολική αλληλογραφία ξεκίνησε η Άλκη Ζέη και εξομολογείται την ευχαρίστησή της από τη διαδικασία της γραφής: «Δεν τολμούσα να το ομολογήσω, μ' άρεσε όμως πολύ κι ανυπομονούσα τότε θα φτάσει κανένα γράμμα για να απαντήσω»(67).

3. «Κάντο όπως οι άλλοι»: Η έμπνευση, η μίμηση και η... διακειμενικότητα.

Οι νέοι συγγραφείς εξασκούνται σε δοκιμασμένους τρόπους και αξιοποιούν το υλικό της αναγνωστικής τους εμπειρίας πολύπλευρα, δημιουργώντας δικά τους κείμενα. Η μίμηση ως συγγραφική άσκηση είναι μια γνωστή τακτική παγκοσμίως. Έτσι και η Ζέη ενσωματώνει σκηνές, φράσεις και τεχνικές αγαπημένων αναγνωσμάτων και συγγραφέων. Σημειώνει στη σελίδα 65, όπου αναφέρεται στο περιεχόμενο των επιστολών που έγραφε για τις υπηρέτριες: « Ποιος ξέρει τι άλλα δακρύβρεχτα έγραφα για να καταλήξω σε παραλλαγή μιας φράσης από τον Καιρό του Βουλγαροκτόνου της Δέλτα. «Και τα βράδια μόλις ακουμπήσω στο μαξιλάρι μου σε θυμάμαι και θέλω να κλάψω, αλλά δάκρυα δεν έρχονται να δροσίσουν...». «...Μπερδεύονταν με τη Δέλτα και με τα δικά μου...εμπνευσμένα λόγια ..»(67).

4. Γράψε, γράψε, γράψε και ...διόρθωνε

Η διαρκής και ασταμάτητη επαφή με τη γραφή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για κάποιον που θέλει να γίνει συγγραφέας. Η Ζέη ξεκίνησε και συνέχισε για καιρό με τις επιστολές, καθώς«.. οι παραγγελίες έπεφταν βροχή...Εγώ φρόντιζα κάθε γράμμα να είναι διαφορετικό μα το ίδιο συγκινητικό». «Αργότερα απάνω και στο μαρμάρινο τραπέζι της κουζίνας γεννήθηκε ο Κλούβιος, ένας ήρωας του κουκλοθέατρου που έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή μου(67)», σημειώνει η Ζέη και έτσι πληροφορούμαστε ότι μαθήτριά ακόμη πέρασε στο επόμενο λογοτεχνικό είδος, που ήταν σενάρια για το κουκλοθέατρο, όταν η Περάκη δημιούργησε μια επιτροπή/ομάδα για το κουκλοθέατρο(123). « Με το μολύβι φάμπερ νούμερο δυο- ο θείος Πλάτων μου είχε χαρίσει πριν από τον πόλεμο για τα γενέθλιά μου δέκα μολύβια ...έγραφα τον πρώτο μου Κλούβιο...Ο Οδυσσέας και ο Κλούβιος στη Σκύλα και στη Χάρυβδη...»(215). Στη συνέχεια θα ασχοληθεί με το χρονογράφημα με αφορμή μια ανακοίνωση του σχολείου που καλούσε τις μαθήτριες(θηλέων τα γυμνάσια τότε)να γράψουν ένα χρονογράφημα για την εφημερίδα του τοίχου και το περιοδικό «Το σχολείο μας». Η Ζέη σημειώνει: «πάνω στο μαρμάρινο τραπέζι της κουζίνας, εκεί όπου έγραφα τα γράμματα της Θεοδώρας...έγραφα το χρονογράφημα...σχετικά με τα φερμουάρ που είχαν οι ποδιές του σχολείου», και η επιτροπή εφημερίδας το διάλεξε να μπει στο επόμενο φύλλο...»(127). Στο περιοδικό δημοσιεύεται και μια έκθεσή της και είναι τότε που η αδελφή της η Λενούλα, θα τη βαφτίσει συγγραφέα σχολιάζοντας: «Το Κοτοκούλι μας προέκυψε συγγραφέας»(127). Το παιχνίδι της γραφής συνεχίζεται. Τώρα κείμενα για τη μεγάλη γιορτή του σχολείου. Η αγάπη της εξομολογείται στη σελ 164. «... Εγώ ήθελα να γράψω...τα μεσημέρια στο μαρμάρινο τραπέζι...όλο μουτζουρώνω, γράφω και σκίζω...». Η πίστη στη γραφή την οδήγησε στο πρώτο της διήγημα: «ήταν καλοκαίρι και στο τραπέζι της κουζίνας έγραφα τα πρώτα μου διήγημα. Ο Γιώργος με πίεζε πολύ να γράψω. Μ' έβαλε να το γράψω τρεις φορές...Στην αρχή νευρίασα. Μα πόσο δίκιο είχε, και την τρίτη φορά το πρώτο μου διήγημα Κοντά στις ράγες, ήτανε έτοιμο ν' ανοίξει τα φτερά το...». Τέλη του 1943 δημοσιεύεται στο περιοδικό Νεανική φωνή και έτσι η Ζέη εγκαταλείπει δια παντός τα κουκλοθεατρικά έργα(296).

5. Από πού έρχονται οι χαρακτήρες;

Στην ερώτηση αυτή και σχετικά με τον πρώτο της χαρακτήρα, η Ζέη σημειώνει για τον Κλούβιο: « ..τον έφτιαχνα μέσα στο κεφάλι μου και κάθε τόσο έγραφα μια λέξη στο χαρτί...θα έγραφα τις περιπέτειες του Οδυσσέα... (166). Η Ζέη με τις προσωπικές της μαρτυρίες δίνει απαντήσεις που επιβεβαιώνουν τη σχέση της απτής και της ενδοκειμενικής πραγματικότητας. Μιλώντας για την τύχη του Κώστα του συντρόφου της Μάρης,

αποκαλύπτει από πού έρχονται οι χαρακτήρες ή κάποιοι τουλάχιστον χαρακτήρες: «...Και μείναμε μόνο η Διδώ κι εγώ που τον έκανα με κάποιες παραλλαγές ήρωά μου στο Καπλάνι της βιτρίνας»(102). Ο Κώστας, υπαρκτό πρόσωπο, μεταπηδά από τον πραγματικό στο μυθοπλαστικό κόσμο.

6. Η κριτική των πρώτων αναγνώσεων/ η πίστη σε αυτό που κάνεις από τρίτους

Διαρκής ενίσχυση και πίστη στο συγγραφικό της ταλέντο είχε από τον σύντροφό της Γιώργο, ο οποίος βλέποντας το φλερτ της Ζέη με το θέατρο και αργότερα όταν έδωσε εξετάσεις στη δραματική σχολή της έλεγε: «- Και το γράψιμο; Κούλι, μην τ' αφήσεις, σε παρακαλώ, ...»(325). « - Σε παρακαλώ μόνο μην αφήσεις το γράψιμο»(374). Κι για τις περιπέτειες της ζωή τους ο Γιώργος την προέτρεψε να τις γράψει: «... κουβεντιάζοντας είπε πως όλα αυτά που περνούσαμε έπρεπε να τα γράψω μια μέρα» (351). Την άσκησή της στη γραφή επιδοκίμασαν και άλλοι. Ανάμεσά τους και ο Σεβαστίκογλου που ήταν καλεσμένος της Περάκη και είδε την πρώτη κουκλοθεατρική παράσταση. Μετά το «μπράβο» ακολουθεί η προτρεπτική του φράση «να γράφεις»(227).

7. Να τολμάς να εκτίθεται με τη γραφή/ η βάφτιση

Μέσα από την εξιστόρηση της Ζέη, πληροφορούμαστε ότι σε εκείνη την κουκλοθεατρική πρεμιέρα, ανάμεσα στους θεατές ήταν ο Εμπειρικός, ο Γκάτσος, ο Μάριος Πλωρίτης, ο θεατρικός συγγραφέας Γιώργος Σεβαστίκογλου κ.α. (225). Και η Περάκη στο τέλος της παράστασης την παρουσίασε στο κοινό λέγοντας «Η συγγραφέας μας» (227).

8. Το ευρύτερο περιβάλλον και η επίδρασή του

Η Ζέη ως παιδί βρισκόταν σε ένα περιβάλλον με άτομα που είχαν ιδιαίτερη κουλτούρα και επαφή με τα γράμματα και τον πολιτισμό, όπως η Διδώ Σωτηρίου[θεία της σελ. 47, οι εγγονές της Κυβέλης και κόρες της Μιράντας Μυράτ(ηθοποιού), σελ. 71...]], οι προαναφερόμενοι κ.α. Αυτός ο περίγυρος διευρύνεται μετά από εκείνη την παράσταση τόσο με τις γνωριμίες της Περάκη, όσο και με αφορμή την τόλμη της αδελφής της, η οποία ακολουθεί την παρέα του Γκάτσου. Θα βρεθεί στην παρέα που σύχναζε στον νεοϊδρυθέν βιβλιοπωλείο/εκδόσεις ΙΚΑΡΟ(1943(275), όπως ο Σικελιανός, ο Κατσιμπαλής, ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Γκάτσος, ο Κατσαντώνης, ο Χατζηκυριάκος-Γκίκας, η Ελένη Βακαλό, ο Σπύρος Βασιλείου, ο Κοσμάς Πολίτης, ο Τερζάκης, ο Τσαρούχης(277). Με ένα ερώτημα απορίας περιγράφει η Ζέη αυτή τη συνάντηση: «Πώς εμείς...βρισκόμασταν μ' όλους αυτούς τους διανοούμενους κι ακούγαμε μ' ορθάνοιχτα αυτιά τις κουβέντες τους και ρουφούσαμε θαμπωμένες τα λόγια τους;»(277).

Το βιβλίο με τίτλο Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο αποκαλύπτει τη ζωή της Άλκης Ζέη, σκιαγραφεί το κοινωνικό και πολιτικό σκηνικό της εποχής της και μπορεί να αποτελέσει έναν «οδηγό πλεύσης» για νέους συγγραφείς.

Τ.Τσιλιμένη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας